

NATURVETENSKAP & TEKNIK

HANDLAR SKÖNHET VERKLIGEN BARA OM SKÖNHET?

Skönhetens evolution - Hur Darwins bortglömda teori om det sexuella urvalet formar djurriket - och oss

Richard O. Prum

Natur & Kultur

500 sidor

ISBN 9789127162761

Av Patrik Lindenfors | Respons 1/2020 | 8 min läsning

Richard Prum är en fullfjädrad stilist, men det innebär inte att han övertygar vetenskapligt. Han avfärdar tanken att upplevelsen av skönhet hos en partner skulle vara en trovärdig signal om genetisk kvalitet. Det handlar bara om estetik och det är förmodligen ur detta som vår känsla för skönhet generellt kommer. Mot det kan man invända att upplevelsen av skönhet och åtrå ofta är helt olika saker och vetenskapligt missar boken målet, eftersom Prum nästan inte alls för fram några empiriska belegg för sin teori.

Illustration ur *A Monograph of the Paradiseidae or Birds of Paradise* (1873) av D. G. Elliot. Foto: wikimedia commons

DET ÄR MED blandade känslor jag tar mig an denna bok. *Hur Darwins bortglömda teori om det sexuella urvalet formar djurriket – och oss* står det på omslaget. Men som någon som doktorerat på det sexuella urvalet kan jag försäkra att det på intet sätt är en bortglömd teori. Tvärtom är det ett sjudande aktivt fält med tusentals aktiva forskare. Så vad menar författaren? Är det bara en överentusiastisk redaktör som varit framme? Nej, Richard Prum vill göra flera poänger med sitt påstående. Dels att det inte förekom så mycket forskning på det sexuella urvalet fram till 1970-talet (förutom Ronald Fisher, som vi återkommer till), dels att nutida forskare på sexuell urval missuppfattat ett av de fundamentala inslagen i Darwins ursprungliga idé – en grundidé Prum sammanfattar som att *Skönhet händer*.

Men först måste man konstatera att *Skönhetens evolution* rent stilistiskt är en fröjd att läsa. Prum är en sann naturalist av det slag som verkligen förmår förmedla sin kärlek till naturen och då särskilt sin kärlek till fåglar. Sällan har fjäderdräkter, parningsritualer och forskningens tjusning beskrivits lika engagerande som här. Att Prum dessutom har försökt sätta feministiskt spinn på berättelsen minskar förstås inte bokens försäljningspotential. Det är således inte förvånande att *Skönhetens evolution* är en bästsäljare och var finalist till Pulitzerpriset 2018. Välskriven, således. Men har Prum rätt? Boken är mycket omdebatterad bland evolutionsbiologer.

Välskriven, således. Men har Prum rätt? Boken är mycket omdebatterad bland evolutionsbiologer.

När Darwin publicerade *Om arternas uppkomst* 1859 lämnade han några frågor öppna. En av dessa handlade om människans evolution. En annan handlade om evolutionen av egenskaper som uppenbarligen försämrar arters överlevnadsmöjligheter, som bjärta färger (som gör att man syns bättre för rovdjur) och långa ornament (som gör att det blir svårare att fly undan). I ett berömt citat skrev Darwin: ”Åsynen av en fjäder i en påfågelsstjärt, närhelst jag ser den, gör mig illamående.”

Dessa öppna frågor tog sig Darwin an i sin andra bok om evolutionsteorin, *Människans härkomst och könsurvalet*. Överlevnad är inte allt. En organism som överlever men aldrig förökar sig kommer inte att bidra till nästa generation. Därmed uppkommer urvalsprocesser i naturen som inte alls handlar om överlevnad, utan om att få en partner.

Den andra insikten är att förutsättningarna när det gäller partnerval ser olika ut för hannar och honor. Medan honor hos däggdjur måste bära på avkomman en lång tid för att sedan dessutom dia dem, kan hannen lämna några spermier och sedan försvinna. Hos många däggdjur är det också precis det som sker (hos sådana arter där honan ensam kan ha hand om sina ungar). Sådana förhållanden öppnar möjligheten för en hane att försöka finna fler partners. Lyckas han med det lämnar han fler gener efter sig i populationen än andra hannar. Motsvarande möjlighet att fly ansvar öppnar sig mer sällan för honor.

Så hur lyckas en hane finna fler partners? Darwin visade att det finns två möjligheter. Den första handlar om våld mellan hannar; den hane som lyckas hota och slå bort andra hannar kan monopolisera flera honors reproduktion. Ett extremt exempel på detta är elefantsälen, där segrare i en av de oerhört blodiga konfrontationer som förekommer mellan hannar kan monopolisera en hel strand, fylld med honor som är tvungna att vara där för att föda sina ungar.

Men det är den andra principen som är Prums fokus. Här handlar det i stället om att vara den tjugigaste hannen, den som alla honorna vill vara med. Det är till detta en påfågelstjärt tjänar. Att honor är de som väljer partners och på så sätt har kontroll över sin egen sexualitet var inte helt okontroversiellt i det viktorianska England och teorin stötte därför på en hel del motstånd. Hur urval på skönhet i stället för överlevnad skulle kunna fungera var heller inte helt klart förrän Ronald Fisher – genetiker, matematiker och en av statistikens portalfigurer – publicerade ”The evolution of sexual preference” 1915. I artikeln beskrev han en teori som kallas ”Fisherian runaway selection”.

Tanken är enkel. Låt oss anta att honor av någon anledning har vissa preferenser; att de gillar hannar med vissa egenskaper för att de upplever dessa egenskaper som vackra. Då kommer hannar som bättre matchar honornas preferenser att bli valda framför andra. Detta leder till att *både* den vackra egenskapen *och* honornas preferens för samma egenskap går i arv. ”Sexiga söner” kan på så vis nå framgång hos det andra könet i nästa generation, helt utan att detta är kopplat till överlevnad eller kvalitet, eftersom preferensen för att se ut just som han också har gått i arv.

En diskussion har länge pågått om sådant sexuellt urval baserat på skönhet. För nog är väl till exempel gigantiska fjäderdräkter med pråliga färger även en signal om hälsa och välmående – en trovärdig signal om genetisk kvalitet? Eller kan man kanske till och med tänka sig att det signalerar kvalitet, eftersom en hane som kan släpa runt på ett sådant handikapp *verkligen* måste vara stark?

Nej, det handlar *bara* om skönhet, menar Prum. Det var det Darwin *egentligen* menade och den tanke Fisher konkretiserade. Att det även skulle handla om kvalitet är ett antagande många forskare gör utan att backa upp det med experiment och empiri. Grundantagandet måste väl ändå vara att honor helt enkelt väljer hannar utifrån vad de gillar, att det *enbart* handlar om en preferens för skönhet? Faktiskt, menar Prum, är det förmodligen härifrån hela vår känsla för skönhet kommer. *Skönhet händer*.

DENNA TOLKNING HAR inte enbart tagits emot positivt bland forskare i fältet, för att uttrycka det mildt. För att teorin ska fungera måste till exempel skönhet och åtrå blandas ihop på ett problematiskt sätt. Är verkligen upplevelsen av skönhet i en magisk solnedgång eller i en överjordiskt vacker melodi samma känsla som den åtrå man kan känna för en annan människa? Och en preferens för bra gener är en *bakomliggande* förklaring, som förklarar både preferensen för skönhet och varför den är kopplad till en känsla – det finns ingen motsättning mellan en känsla för skönhet och att känslan evolverade för att det gjorde att honor väljer bra gener.

Är verkligen upplevelsen av skönhet i en magisk solnedgång eller i en överjordiskt vacker melodi samma känsla som den åtrå man kan känna för en annan människa?

Dessutom menar Prum att de som förespråkar en modell där ornament och färger signalerar genetisk kvalitet måste belägga sina idéer med experiment och empiri (vilket han förstås har rätt i), medan hans egen modell ska tjäna som grundantagandet – sann tills motsatsen bevisats. Denna skeva syn på bevisföring gör att han på över 400 sidor inte för fram nästan några empiriska belägg alls för sin egen teori.

Särskilt irriterande blir Prums påståenden när det kommer till människans evolution. Här menar han att det är en mer feministisk tolkning (underförstått bättre) av evolutionsteorin att tillerkänna honor val utifrån estetiska preferenser när det gäller vem de ska reproducera sig med. Han går till och med så långt som att hävda att valet står mellan hans egen teori och att stödja rashygien:

För att klippa av de historiska banden till eugeniken måste evolutionsbiologerna återupprätta det darwinistiska synsättet genom att definiera naturligt och sexuellt urval som två olika evolutionära mekanismer och uppfatta partnerval som resultatet av ett särskilt och speciellt samspel mellan dessa mekanismer.

Men även Prums teori går att formulera antifeministiskt ("Honor väljer partners på ytliga företräden utan koppling till egentliga kvaliteter? Så oerhört korkat – typiskt kvinnor."). Och att spela rashygienkortet mot kritiker stärker verkligen inte teorins vetenskapliga trovärdighet, tvärtom.

Skönhetens evolution är läsvärd och argumenterar för att en välkänd version av det sexuella urvalet är vanligare än forskarsamhället tror. I boken framför Prum också berättigad kritik mot att en del forskare alltför lättvindigt hävdar att partnerval handlar om "bra gener". Men han beskriver andras forskning felaktigt, för inte fram något särskilt övertygande stöd för sin egen tes och förolämpar kritiker med politiska argument. Som populärvetenskap är boken grymt underhållande, men vetenskapligt missar den målet.

Patrik Lindenfors

Patrik Lindenfors är forskare vid Institutet för framtidsstudier. [Läs alla texter](#)